

La dama i l'unicorn
Pel meu únic disig
Capella de Ministrers
Carles Magraner

CARLES MAGRANER
Direcció musical

TONI APARISI
Direcció escènica

Sobre un text original de
MERCÉ VIANA

CAPELLA DE MINISTRERS
CARLES MAGRANER

La dama i l'unicorn

Pel meu únic desig

MATERIAL DIDÀCTIC

Índex

- Què es el concert didàctic *La dama i l'unicorn: Pel meu únic desig*
- Objectius : Competències educatives i elements transversals
- Fitxa tècnica
- Context històric
- Personatges i argument
- Música: repertori del concert
 - Què és un trobador
 - Thibaut de Navarra
 - De la monodia a la polifonia
 - La polifonia franco-flamenca
- Art: Els tapissos de La dama de l'unicorn
- Iconografia de l'unicorn
- Capella de Ministrers
- Instruments del concert
- Activitats proposades prèvies a l'espectacle
- Enllaços i referències d'interés

“Hay dos maneras de compartir el conocimiento: entregar el conocimiento o entregar historias. Dicho de otra forma: meter información en la cabeza de la gente o meter a la gente dentro de una historia.” – Raimon Samsó

Qué és el concert didàctic *La dama i l'unicorn: Pel meu únic desig*

La **dama i l'unicorn** és el títol de l'espectacle multisensorial familiar i infantil que Capella de Ministrers - Carles Magraner - presenta en col·laboració amb la Cía. de dansa TransferMove - Toni Aparisi. Originalment, són un cicle de tapissos flamencs del segle XV freqüentment considerats com una de les grans obres de l'art medieval a Europa. Van ser teixits amb llana i seda, a partir de dissenys dibuixats a París i es troben en exhibició al Museu de Cluny (Musée du Moyen âge) de París, on s'han guardat des de 1882. La iconografia de cinc dels tapissos s'interpreta generalment com una representació dels cinc sentits -vista, gust, oïda, olfacte i tacte-. El sisè mostra les paraules *À mon seul désir* («pel meu únic desig»). El significat del tapís s'ha interpretat que representa l'amor o la comprensió. Cadascun dels sis tapissos mostra una dama noble i un unicorn a la seua esquerra i un lleó a la seua dreta; alguns inclouen en l'escena un macaco. Les banderoles, així com l'armadura de l'unicorn i el lleó al tapís llueixen les armes del comitent, Jean Le Viste, un poderós noble de la cort del rei Carles VII.

Objectius

La proposta didàctica està pensada per a motivar l'aprenentatge i reforçar diverses destreses i àrees de coneixement així com estimular l'empatia, millorar la connexió ment-cos en els xiquets, despertar la sensibilitat cap al patrimoni musical i afavorir una actitud d'escolta activa tant en el concert com en les activitats proposades. Concretament, es proposa l'escolta d'obres fonamentals del repertori trobadoresc d'autors com Thibaut de Champagne, Guillaume de Machaut, Rigaut de Barbezieux i les Cantigues d'Alfons X el Savi.

A més de treballar aspectes fonamentals per a les assignatures de música i educació artística, l'espectacle i les activitats proposades en aquesta guia obrin la possibilitat d'adquirir competències allunyades de l'entorn habitual, connectant el contingut musical de l'espectacle amb el context històric dels tapissos, l'estètica Renaixentista analitzada des del punt de vista simbòlic, poètic, psicològic i sensitiu. Competències que acompanyaran al mateix temps la millora de l'expressió oral i escrita i una major connexió entre la ment i el cos.

Finalment, l'alumne podrà conèixer la labor de recuperació de la música antiga amb instruments del període i descobrir un repertori d'incomparable bellesa que enriquirà les seues referències culturals de cara al futur.

Fitxa tècnica

Música	Capella de Ministrers	Sobre un text original de	Mercè Viana
Carles Magraner	violes	Direcció musical	Carles Magraner
Robert Cases	llaüt i arpa	Coreografia i dansa	Toni Aparisi
Laia Blasco	soprano	Vestuari	María Poquet

Context històric

El segle XV, que inclou els anys compresos entre 1401 i 1500, suposa la transició entre l'edat mitjana i l'edat moderna. Segons el criteri utilitzat, aquesta nova era comença amb el descobriment d'Amèrica en 1492 o bé amb la caiguda de Constantinoble el 1453. Ambdós fets ressalten la fi de la Mediterrània com a centre del món i l'expansió cap a noves terres. El segle està marcat per una **forta estabilitat política a Europa**, endinsada en un seguit de guerres per delimitar l'abast dels reis, cada cop més poderosos, i pel canvi de paradigma cultural que suposa l'arribada del renaixement a Itàlia.

Es va perfeccionar la caravel·la i aquest nou vaixell, juntament amb un astrolabi millorat, va permetre viatges llargs amb menys risc, ajudant a les grans exploracions portugueses i castellanques, especialment els **viatges de Colom a Amèrica**, un nou continent anomenat erròniament "les Índies" al començament perquè l'almirall creia haver arribat a Orient. Amb aquests viatges **la Mediterrània deixa de ser el centre comercial** per excel·lència i es veu substituïda pels oceans.

Però sense dubte **l'invent més rellevant del segle és la impremta** de Johannes Gutenberg (1450). Els xinesos ja feia segles que usaven tipus mòbils de fusta per imprimir els seus llibres però Gutenberg va crear tipus metàl·lics que van millorar la resistència del material. De seguida van sorgir impremtes a les principals ciutats europees i la difusió de llibres va augmentar de forma exponencial, així com la **circulació d'idees i traduccions que permetia**. Per aquests motius la impremta és considerada un dels avenços més notables de la cultura.

Le Dit du Lyon - Guillaume de Machaut

Augmenta la varietat de llegums i verdures de la dieta mitjana, amb el conreu massiu de la carxofa, la mongeta verda o la pastanaga. El Maestro Martino recull les receptes de moda de l'època i aposta per una **cuina més natural**, sense les salses fortes plenes d'espècies de la cuina medieval.

Malgrat l'halo positiu amb què habitualment s'ha connotat aquest període, el segle XV és també l'inici d'una era de repressió (la caça de bruixes per part de la Inquisició).

Personatges

Donzella - encarna la virtut, puresa, dolçor
Unicorn - ingenuïtat, impulsivitat

Lleó - poder
Gos - llealtat
Mico - luxúria

Argument

Escena primera: *El joc amorós (Gust)*

En primer lloc, l'escena de l'Aproximació o Començament del joc amorós, és a dir, el Gust, la dama dona aliment a un lloro de bell plomatge que s'ha agarrat al seu dit. Sobre la cua del vestit de la dama, s'apareix un xicotet gos de companyia que està esperant a veure si aconsegueix algun dolç.

Escena segona: *La cortesia (Oïda)*

La donzella executa una peça musical en un òrgan per delectar l'unicorn.

Escena tercera: *La seducció amorosa (Vista)*

La dama apareix asseguda per primera vegada sense companyia i l'unicorn s'agenolla humilment davant la seua mestressa.

Escena quarta: *La bellesa (Olfacte)*

En l'exemple de l'Olfacte caracteritzat per la bellesa, abunda la profusió de flors i l'han relacionada amb l'abundància de clavells blancs i rojos.

Escena quinta: *La conquesta del ser estimat (Tacte)*

La dama apareix dempeus en actitud victoriosa i l'unicorn ha perdut la seua part de majestuositat i la seua grandària és més reduït que en les figures anteriors.

Escena sisena: *La manifestació del desig (Desig)*

En l'última escena, la jove dama s'emmarca per una botiga militar, les obertures de la qual són sostingudes pel lleó i l'unicorn al mateix temps que un colom la sobrevola. En aquesta, es pot llegir una divisa: *À mon seul désir*, la qual no pot ser entesa com una dedicatòria a una persona desconeguda o com la divisa de la família Le Vist, sinó que il·lustra el desig que la dama ha volgut provocar en el cavaller amb el gest insinuant d'algú que comença a despullar-se de les seues peces per a entregar-se al seu enamorat. La nuesa de l'unicorn indica el seu lliurament a la dama i per tant, la pèrdua de la seua voluntat. Aquest desig ha anul·lat la seua raó i ara només pensa a gaudir d'un instant d'intimitat de la seua germana.

MÚSICA

Repertori del concert

Música dels segles XII - XV extreta de la discografia especialitzada de Capella de Ministrers. Algunes obres del repertori es poden escoltar a la següent playlist: <https://open.spotify.com/playlist/2RUe9yf4VFgSwIUuCA3Qft?si=2eeb867d07634c68>

Qué és un trobador?

El trobador era un poeta i músic d'una classe social alta de l'Edat mitjana. Els primers trobadors coneguts, del segle XII, narraven en els seus poemes-cançons les seues aventures en les croades. Més endavant la temàtica se centraria en l'amor, encara que també tractaria a vegades aspectes polítics, morals, literaris.

Trobador o trovero significa etimològicament *inventor* – d'un text i una melodia–. Podem classificar la tipologia de cançó segons el seu contingut:

Chanson: cançó amatòria, amb anhels incomplerts o la seua satisfacció il·lusòria. Sobretot cantaven a l'estimada llunyana, és a dir que no li interessava la satisfacció natural de l'anhel amorós, sinó abans mantindre la tensió, els patiments del rebuig, l'estilització de la situació. La dama pertanyia a una classe inassoliblement elevada. Moltes vegades els trobadors es trobaven al servei de la noblesa, la qual cosa engrandia encara més l'abisme que mediava entre ell i la dama a la qual cantava.

- **Alba:** l'alba separa a la parella d'amants.
- **Pastorela:** cant d'amor d'un cavaller a una campesina.
- **Sirventés:** cançons polítiques, morals, socials i altres.
- **Cançons de Croades:** exhortacions a les croades o relats d'aquestes.
- **Lamentacions o planch:** cançó fúnebre a la mort d'una persona estimada.

Hui dia conservem algunes melodies que s'han conservat gràcies a la transmissió oral. Encara així, és difícil saber amb exactitud de quina manera s'interpretaven les poesies dels trobadors¹. Músics especialitzats com el ensemble Capella de Ministrers treballen al costat de musicòlegs que investiguen fonts documentals de l'època per a acostar-se tot el possible al so del passat.

Un exemple d'aquestes fonts documentals són aquestos manuscrits il·lustrats de 1350 de l'obra del clergue, poeta i compositor medieval Guillaume de Machaut (1300 - 1377) conservats a la Biblioteca Nacional de França:

¹ A diferència del que succeeix en les arts plàstiques –de les quals han quedat vestigis palpables de l'antiguitat clàssica–, l'origen de la història de la música no pot rastrejar-se abans de l'aparició de les primeres notes musicals, entorn del segle XI.

tiens qui tant peut
 lies au tre que
 gre ma uer uer-
 Car tiens conforter ne me
 poroit iamaiz ue resior: si
 auenoit for seulement
 morir

Car tous espoir qui me norrist enioie
 Et q'oustant m'ou cuer en to' penser
 D'ouire desir q'ouiois me guerrie
 Feries de moy l'ou cause de l'ouier
 Si que l'ou durer.
 Ne uoudroie l'ou li cōtre desir
 Si il auenoit fors re.

Et vrayement d'ouie se perdroie
 l'esperance de n'ou reuouuer
 Par autre auiet. de l'ou perre seioie
 Car foibles sui p' tels cois endurer
 Ne ie uos penser
 Ne uos ne amōs me peulies guier
 Si il auenoit fors seulement mourir.

Enuo

The miniature at the bottom right depicts a lady in a long, flowing gown standing and holding a book, facing a unicorn. The unicorn is kneeling on its front legs, facing the lady. The background is a red and gold patterned curtain. The entire scene is framed by a decorative border.

Guillaume de Machaut, Poésies. XIVe s. (ca. 1350-1355). Bibliothèque nationale de France

I e li respodi sans de mour.
A dame vo comandement
 Deul faire niais pechieusement
 Ne scai de chant'encrement
 Mes cest chose quil couvent estre
 Puis quil uis plant lors sa de lay

En commençay ce virolay.
 Que on clame chancon lullay
 Aussi voit elle estre clamee.
E dominant lauant
E haute en pres
Sa dame.

Dame a vous sans retollar. Vous cuer. peuce. desir. corps et amour.
 Comme a toute la nullour qu'on püst elygar. Se qui vunt.
 Ne mourir. püst a ce Jour. Si ne me voit a folour tourner.
 Vunt puez en valour toute.

Guillaume de Machaut, Poésies. XIVe s. (ca. 1350-1355). Bibliothèque nationale de France

Thibaut de Navarra

(1201 - 1253)

Va ser rei de Navarra entre 1234 i 1253 efectuant fecundes innovacions decisives en la remodelació de la monarquia navarresa. Home afable, valerós i de gran sensibilitat, és més conegut en la història com a poeta que com a polític i guerrer, i no en va va ser el més prolífic dels trobadors francesos en llengua de oil.

Va ser home de cultura humanística àmplia i trobero de qualitat indiscutida, al punt de ser considerat el millor de la seua època. Thibaut (Teobaldo) va practicar un **estil original, clar**, d'un refinament que frega el preciosisme, que demostra un mestratge en la distribució mètrica i temàtica en el desenvolupament de les estrofes, en l'adequació dels perfils melòdics a aqueixa mètrica i en l'**elegància de les idees musicals**. És un poeta i músic culte, distingit, aristocràtic, i això es reflecteix tant en les seues referències com en algunes imatges o en l'ús de l'al·legoria.

Sovint s'ha ponderat la labor de Thibaut com a autor de cançons d'amor; de fet, **és considerat un dels mestres del gènere Grand chant courtois**. Va saber recollir la tradició meridional i, alhora, donar-li una modulació original en nombrosos aspectes: des del temàtic fins al retòric (versificació, riquesa de llenguatge, ús d'al·legories...), passant pel to de les composicions, en les quals **sap mesclar la tendresa i la ironia, la gravetat i l'humor**, sense renunciar a la sàtira, i fins i tot pel pla musical.

Una altra característica de l'obra de Thibaut és la seua diversitat. A més de trenta-sis cançons d'amor, dos pastorelas, sis debats i nou jeux-*partis, se li atribueixen una sèrie de huit composicions d'assumpte religiós: tres cançons dedicades a la Verge, un serventesio, un lai i tres cançons de croada.

De la monodia a la polifonia

Els començaments de la polifonia (s. IX-XI)

Probablement la polifonia² va sorgir de manera orgànica amb l'afany d'enriquir el cant gregorià. Les primeres formes de polifonia es construeixen de manera improvisada sobre la base de la melodia gregoriana, una tècnica d'harmonització coneguda com *organum melismático*.

- A la fi del segle IX va començar a afegir-se, per davall de la melodia original (*vox*

² La polifonía es un tipo de textura musical en la que suenan simultáneamente múltiples voces melódicas que son en gran medida independientes o imitativas entre sí, de importancia similar y ritmos diversos.

principalis), una veu paral·lela a distància de 5^a (*vox organalis*).

- Després també es duplicaria la 8^a.

Notre Dame de París

Amb el naixement d'una societat urbana que es distanciava a poc a poc del pensament medieval teocentrista –Déu és el centre de tot–, l'art musical va començar a buscar una **expressió més pròxima a l'home** i al gaudiment sensual de la música, desenvolupant i enriquint els ritmes i les harmonies.

Es va fer enormement coneguda l'**escola catedralícia de París**, on acudien estudiants de tota Europa. Va sorgir així un nou tipus de composició musical, un art exquisit que consisteix a reelaborar de manera polifònica el repertori gregorià a dos, tres i fins a quatre veus d'una forma tan complexa que sovint feia difícil percebre les paraules sagrades, ocultes per capes de música amb noves harmonies i ritmes hipnòticament repetitius l'efecte dels quals que degué resultar molt impactant en l'enorme catedral de Notre Dame –un pol d'atracció per als músics que competien per donar un caràcter cada vegada més majestuós a les misses–. Aquest estil musical es va difondre per tota Europa i trobem exemples del repertori de Notre Dame des de Polònia fins a Islàndia i des de Sevilla fins a Escòcia.

- Una tècnica important a destacar és el “discantus”: les veus es mouen per moviments contraris, i no paral·lels.
- I el “motet”, desenvolupat a partir del segle XIII i conformat per 3 o més veus i incloent una veu greu per al baix.

Fins al segle XV l'escriptura musical no va cessar de modificar-se, evolucionar i perfeccionar-se, adaptant-se als diferents repertoris que anotava.

La polifonía franco-flamenca

Va començar a sorgir un nou estil representatiu de tot el continent Europeu: el franc-flamenc. A principis del segle XV van començar a imposar-se com a **mestres de capella** en les millors corts europees una sèrie de compositors procedents dels actuals Països Baixos, els anomenats “franc-flamencs”. Ciutats com Brussel·les,

Ypres, Bruges, Cambrai o Gant, van ser el lloc de procedència dels grans mestres i cantors que es van disseminar per tota Europa. Treballaven com a alts funcionaris de la cort o diplomàtics, la qual cosa mostra que **la música en l'època era un aspecte fonamental de la cultura**.

El franc-flamenc era **un art cortesà, culte i refinat**, i va arribar a aconseguir un gran component racional, lúdic i exquisit de jocs

musicals, de tècnica “reservada”, de relació amb la poètica i de rivalitat entre els autors per la complexitat.

Exponents de la polifonia franco-flamenca

- **Guillaume Dufay** (c. 1397-1474) és el primer gran representant d'aquesta escola i un exemple perfecte d'ella
- **Johannes Ockeghem** (1410-1497) va ser un dels grans músics del segle XV i va iniciar la manera veritablement contrapuntística d'escriure música, superant en amplitud i profunditat els models precedents i donant major densitat i volum a la polifonia.
- **Josquin Desprez** (1450-1521), pertanyent a la tercera generació de compositors franco-flamencs –la mateixa d'Heinrich Isaac (1450-1517) i Jacob Obrecht (1458- 1505)–, s'ha convertit en un símbol de la música renaixentista i va ser un autor tan famós que després de la seua mort se li van atribuir centenars d'obres.

ART

Els tapissos de La dama i l'unicorn

Al'Edat Mitjana i el Renaixement, els tapissos cobrien els murs de pedra dels castells, palaus, cases i esglésies. A més a més d'una decoració, d'una manera d'embellir les parets de les residències nobles, proporcionaven una forma d'aïllament a l'hivern i es podien transportar fàcilment. Eren de gran grandària pel que resultaven costosos i requerien de molta mà d'obra i anys de treball.

Els tapissos de la Dama i l'unicorn són una obra del **segle XV realitzada a Flandes** i representa l'escut d'armes de la família de Jean Le Vist, un noble que va servir al rei de França com a President del Tribunal d'Ajuda i possiblement va realitzar l'encàrrec. El motiu d'aquest encàrrec no es coneix amb exactitud per falta de documentació, però les dues hipòtesis que es remenen són un nou càrrec polític o per a celebrar les seues noces amb Jacqueline Raguier.

Flandes va ser un gran centre de producció, i el motiu de les flors que trobem a *La dama i l'unicorn* (mille fleurs) es va convertir en una de les formes d'arts plàstiques de l'època. Amb el pas del temps es va estendre el gust per recrear escenes de batalles o grups de grans figures en entorns arquitectònics ordenats. Aquest tipus d'encàrrecs només estava a l'abast de la classe alta, qui triava els temes i decorats, i gaudien d'ells als seus Castells i Iglesias.

Els tapissos van ser realitzats a Flandes, entre 1484 i 1500, i representen els cinc sentits. La sisena escena encara és objecte de debat i està dedicada a l'únic desig de la Dama en qüestió.

El Mestre de la Apocalipsenrosis de la Sainte Chapelle els va realitzar amb

colorants naturals d'alta qualitat arribant a utilitzar més de 30 colors –bermellón, añil, groc...– per a realitzar el bosc de les mil flors (mille fleurs) representat en les sis escenes dels tapissos.

Gravat del Castell de Boussac, on van ser trobats els tapissos

Els cinc sentits

1. Gust

En el tapís que correspon al gust, la dama pren delicadament un dolç de la canastra que li presenta la seua donzella i li l'oferirà a un ocell que s'ha posat sobre la seua mà. Un mico s'emporta una fruita a la boca.

La composició està equilibrada i s'organitza entorn de dues dones. El fons de "mil flors" està replet d'animals entre els quals destaca un jove unicorn amb la banya encara sense formar.

2. Oïda

La Dama apareix executant un xicotet òrgan portàtil en l'al·legoria al sentit de l'oïda, mentre la donzella acciona les manxes. L'instrument, els suports del qual estan ornats amb un unicorn i un lleó, es troba sobre un tapís oriental.

3. Vista

En aquest tapís es representa a la jove asseguda acariciant a l'unicorn amb la seua mà esquerra, mentre aquest es contempla en un espill. L'unicorn es converteix en el personatge central d'aquesta al·legoria, deixant de ser mer espectador portador de l'heràldica.

L'únic estendard del tapís apareix en la part superior, sustentat pel lleó que sembla mirar cap a un altre costat. Els animals del fons s'observen entre si, participant d'aquest joc de mirades.

4. Olfacte

En l'olfacte, la Dama es representa trenant una garlanda de clavells que va prenent de la safata que sosté la seua donzella.

Era costum en l'Edat mitjana que les dames entregaren aquestes garlandes de flors a un jove cavaller. Apareix la figura d'un mico, símbol medieval de la sexualitat, que tindrà una presència cada vegada major.

5. Tacte

La dama es troba dempeus amb els braços estesos en un ampli gest, empunyant un estendard amb la seua mà dreta, mentre que l'esquerra reposa suaument sobre el cos de l'unicorn. En aquesta peça el lleó presenta orelles punxegudes i ulls desorbitats.

Es representen, a més, dos micos, un d'ells encadenat a un rotllo de paper i tres feres salvatges: un llop, una pantera i un guepard, subjectes amb collarets. La dama apareix amb el cabell solt, portant una diadema i vestida amb un vestit de vellut.

A mon seul desir (al meu únic desig)

Aquest tapís és més ample que els altres, i té un estil una mica diferent. La dama s'alça enfront d'una botiga, a la part alta de la qual es pot llegir "À Mon Seul Désir", un lema interpretat de manera diversa com "la meua (únic) desitge", "només segons el meu desig". La seua donzella està dreta a la dreta, sostenint un cofre obert. La dama està col·locant el collaret que porta en els altres tapissos en el cofre. A

la seua dreta hi ha un banc baix on apareix un gos sobre un coixí. L'unicorn i el lleó s'alcen en les seues posicions habituals emmarcant a la dama mentre sostenen les banderoles.

Aquest tapís ha suscitat una sèrie d'interpretacions. Una interpretació veu a la dama que col·loca el collaret en el cofre com una renúncia a les passions suscidades pels altres sentits, i com una

afirmació del seu lliure albir. Una altra veu el tapís com una representació d'un sisé sentit de l'enteniment (derivada dels sermons de Jean Gerson de la Universitat de París, h. 1420). Altres interpretacions diverses veuen el tapís com una representació de l'amor o la virginitat.

Iconografia de l'unicorn

Cóm codifiquem el món?

Aquest és un exemple de les moltes interpretacions que fem diàriament dels objectes e imatges que tenim al voltant i com ens vinculem afectivament a ells. Ara mateix és probable que a un aula de primària algú porte una llibreta o bolígraf de *Mr. Wonderful* amb un unicorn que siga el símbol de la positivitat. Bé, doncs l'origen de l'unicorn es remunta a l'antic orient: trobem unicorns a China, la Índia i les muntanyes del Tíbet. Però en cada època aquest animal fantàstic té una significació molt diferent. Si bé ara els unicorns ens semblen el símbol de la positivitat –fins i tot de la ingenuïtat– a l'Europa cristiana del segle XV l'unicorn amb el seua banya única enmig del front, simbolitzava també la fletxa espiritual, el raig solar, l'espasa de Déu, la revelació divina, la penetració del diví en la criatura. Representa en la iconografia cristiana la Verge fecundada amb l'Esperit Sant. Així, l'unicorn és absolutament ambivalent: d'una banda és símbol de castedat, però el seu principal atribut té una connotació sexual òbvia.

Mr Wonderful, 2011

La dama i l'unicorn,
Luca Longhi, segle XVI

Rèplica contemporània
de gàrgola gòtica

Capella de Ministrers

Des de la seua creació l'any 1987, el grup Capella de Ministrers, sota la direcció de Carles Magraner, ha desenvolupat una important tasca investigadora i musicològica en favor del patrimoni musical espanyol, des de l'Edat Mitjana fins al segle XIX. El resultat, transformat en testimoni musical, conjuga a la perfecció tres factors clau: el rigor històric, la sensibilitat musical i, molt especialment, un incontenible desig de comunicar-nos i fer-nos partícips d'aquestes experiències.

L'activitat concertística de la formació ha sigut molt intensa des de l'inici de la seua activitat, recurrent les millors sales de música d'Espanya: Auditori Nacional d'Espanya, Palau de la Música de València, Palau de la Música Catalana, Auditori de León, Teatre de la Maestranza, L'Escorial, Centre Conde Duque, Auditori de Castelló, Teatre Cervantes... Així mateix, ha participat en nombrosos festivals, d'entre els quals cal destacar el Festival de Música Antiga de Barcelona, Madrid Cultural 1992 (amb la recuperació de l'òpera *Los Elementos* d'Antonio Literes), Festival de Teatre Clàssic d'Almagro, Festival de Música Antiga i Barroca de Peníscola, Festival de Peralada, Quinzena Musical Donostiarra, Veranos de la Villa (Madrid), Festival Grec (Barcelona), Festival Internacional de Música i Dansa de Granada, Festival de Música Religiosa de Conca, Serenates a la Universitat (València), Festival Are More (Vigo), Festival Medieval d'Elx, entre molts altres. La seua projecció és també internacional. Ha realitzat gires de concerts i participat

en festivals en països com França, Bèlgica, Romania, Portugal, Holanda, Egipte, Itàlia, Alemanya, el Marroc, Anglaterra, Polònia, Tunísia, Xile, Portugal, Grècia, Argentina, Brasil, EUA, Mèxic, Finlàndia, Àustria, Cuba, Croàcia, Xina, Algèria, Suècia, Noruega, Índia, etc. i espais com el Metropolitan Museum i la Hispanic Society de Nova York, el BachFestival de Leipzig, EuropaMusical en Munich, el Festival de Fes, Festival de Morelia, Early Music Festival Praga, Serviqc Brezice Ljubljana, Stockholm Early Music Festival, Banchetto Musical Early Music Festival Lituània, Forum Alte Musik Zürich, entre uns altres. Al maig de 2008 va actuar en la inauguració de la Casa de la Llengua Espanyola en Rodas, presidida per S. M. La Reina Donya Sofia en viatge oficial. Aqueix mateix any el grup va participar en l'acte oficial d'homenatge al rei Jaume I que va tenir lloc en el Monestir de Poblet, amb motiu del 800 aniversari del seu naixement.

Aquesta trajectòria d'estudi i recuperació de la música antiga ha quedat recollida en els més de 55 discos que ha gravat per a EGT, Blau, Auvidis i CDM, segell discogràfic exclusiu de Capella de Ministrers, obtenint molt bones crítiques per part de la premsa especialitzada, a més de premis i distincions entre les quals destaquen Millor Producció Discogràfica atorgat pel Ministeri de Cultura, Premi Important de l'editorial Premsa Valenciana, el Premi Cívic 2008 d'Almussafes- Ribera Baixa, el Premi a la Difusió Plaça del Llibre 2017, Premi Bankia a la Formació Musical Valenciana de

caràcter professional, el distintiu como a segell de qualitat de la GVA Mediterraneu Musix, el Premi Internacional de Música Clàssica 2018, ICMA en la categoria de Música Antiga pel seu disc Quattrocento i el Premi Carles Santos de la Música Valenciana 2018 al millor disc de recuperació de patrimoni.

La seua activitat ha anat més enllà de l'estrictament musical, realitzant incursions en les arts escèniques en col·laboració amb reconeguts directors com Àlex Rigola, Juli Leal, Vicent Genovés, Jaume Martorell i Bigas Luna; amb coreògrafs com Santiago Sempere, amb el Cor de la Generalitat Valenciana, amb músics d'altres disciplines com Joan Enric Lluna o Miguel Marín, fins i tot amb reconeguts artistes del panorama contemporani com Isabel Muñoz, Eva Lootz o Carmen Calvo. Ha recuperat la versió escenificada de la sarsuela inèdita La Madrileña de Vicent Martín i Soler, el primer Oratori Sacre espanyol, i una aproximació històrica a la interpretació del drama en dues parts per a la Festa de

l'Assumpció de la Mare de Déu d'Elx. La seua música del Cant de la Sibila forma part de la banda sonora de la pel·lícula Son de mar de Bigas Luna. Aquest treball va suposar l'inici d'una relació professional amb el director català, qui en 2003, va requerir la participació de Capella en l'adaptació de les Comedias Bárbaras de Valle-Inclán, en la clausura de la II Biennal de València.

Les ajudes institucionals per part de l'Institut Valencià de Cultura de la Generalitat Valenciana i del INAEM del Ministeri de Cultura, permeten que ahui siga una realitat la difusió discogràfica i concertística a nivell nacional i internacional. La Universitat de València, per la seua banda, patrocina les activitats de recerca, recuperació i difusió del patrimoni musical realitzades per Capella de Ministrers.

Instrumentes del concert

Veu Soprano

És la veu més aguda del registre de l'ésser humà o a la veu més aguda en el marc d'una harmonia. Per extensió, es diu soprano a qui té aquest tipus de veu. A causa de les seues característiques, aquesta veu és patrimoni de les dones i dels xiquets. En el cas dels homes, en ingressar a la pubertat, les seues cordes vocals s'engrandeixen i per la punt la veu deixa de ser tan aguda. La veu més alta entre els homes, d'aquesta manera, és contratenor, i la greu, baríton.

Algunes de les soprano més conegudes en la història de la música són María Callas (1923 – 1977, Grecia), Montserrat Caballé (1933, España) i Yma Sumac (1922 – 2008, Perú).

Corda fregada Viola d'arc

La viola d'arc, similar al violí, encara que amb un cos una mica més llarg i més profund, té de tres a cinc cordes i un claviller. El so s'obté en fregar les cordes amb un arc, tenint l'instrument recolzat en el pit o en la cuixa. Va aconseguir gran popularitat durant l'Edat mitjana, sent utilitzat pels trobadors i els joglars des del segle XIII al segle XV. Aquest instrument rep múltiples denominacions, com viola d'arc i vihuela d'arc, que són els seus noms habituals en espanyol. Fídula i viela, més pròximes a la denominació francesa vielle, són altres noms de l'instrument. També se li ha anomenat giga i fins i tot rabel, encara que aquest últim respon a una tipologia específica de vihuela d'arc d'origen oriental, xicotet i construït en una sola peça de fusta.

Corda premuda Llaüt medieval

El Llaüt medieval és un instrument de corda premuda que es tocava amb plectre i que va arribar a Espanya a través del món àrab (Al Àndalus). Prové del "úd" àrab i en anteposar l'article determinat femení "La", va passar a denominar-se "Llaüt", amb el nom del qual passa a la resta d'Europa, fent-se molt popular entre els segles XIV i XVIII. Després de l'expulsió dels moriscos cau en desús en favor de la Vihuela de Mà (antecessor de l'actual guitarra espanyola). La tapa de l'instrument és plana i de pi avet. El fons és bombat en forma de pera, profund i lleuger, format per estrets grillons de fusta pegats entre ells pels seus costats, i consta de set a deu trasts.

Arpa

Està formada per un marc ressonant i una sèrie variable de cordes tibades entre la secció inferior i la superior. El so s'obté en tocar les cordes amb els dits. Les arpes es coneixen a Àsia, Àfrica i Europa des de l'Antiguitat i es remunten almenys a l'any 3500 a. C. Va aconseguir gran popularitat a Europa durant l'Edat mitjana i el Renaixement, on es va evolucionar donant lloc a una àmplia gamma de variants. Es va estendre a través de les colònies europees, aconseguint una especial popularitat a Amèrica Llatina.

Activitats proposades prèvies a l'espectacle

A. Pràctica de mindfulness senzilla a l'aula³.

1. Tanca els ulls.
2. Troba 3 coses que pots escoltar. Pensa-les. No les nomenes.
3. Fixa't en la temperatura de la classe: tens fred? Calor? Fa aire?
4. Nota el tacte de la teua roba: És suau? És lleugera? Estreny? Pica?
5. Ara fixa't en el contacte amb la cadira, estàs ben assegut? Nota si hi ha alguna articulació que et molesta. Pots ajustar la teua postura. Posa't còmode.
6. Escolta la teua respiració. Nota com l'aire entra pel nas en inspirar. I com ix en expirar. Encara que vengen altres pensaments a la teua ment, torna a observar la teua respiració. Com entra l'aire pel nas, baixa als pulmons, torna a eixir... I és possible que et facen venir ganes de sospirar amb profunditat. Pots fer-ho.
7. Ens quedarem ací uns moments, simplement respirant. Si ve un pensament no passa res. Tornem a la nostra respiració.
8. Obri els ulls poc a poc.

B. (Per parelles) Descriu al teu company sense utilitzar la vista ni al·ludir al que veus. (Exemple: té la veu aguda i clara, té els braços blanditos, té el cabell espés, té les mans congelades).

C. Quin és el teu esmorzar favorit? Sabries descriure-ho amb cinc adjectius?

D. A qué ens referim quan diem que una persona es *dolça*? I *salada*?

E. Coneixes a alguna persona *càlida*? Qui? I a alguna persona *freda*?

// Intenta recordar-te de les sensacions físiques que experimentes quan estàs amb ells. El pols, la respiració, les mans... Creus que aqueixes sensacions influeixen en com et comportes amb ells?

F. En l'últim tapís, *A mon seul désir*, veiem que la donzella regala un collaret de perles a una persona estimada. A més de tindre detalls amb les persones a les quals volem, coneixes els altres quatre llenguatges de l'amor? Sabries explicar-los? (Resposta: Temps de qualitat, actes de servei, contact físic, paraules).

// Amb quins 2 llenguatges de l'amor t'identifiques més? Creus que podries practicar els altres?

G. Identifica els instruments que apareixen en aquest vídeo.

- Minut 2:05 (Resposta: viola d'arc)

³ Recomanem fer-la abans de parlar de *La dama i l'unicorn* per a introduir als estudiants en la matèria dels sentits d'una manera més relaxada i oberta.

- Minut 5:34 (Resposta: llaüt medieval)
- Minut 42:58 (Resposta: arpa medieval)
- Minut 1:05:15 (Resposta: viola d'arc)

H. Sabries distinguir quines de les següents obres musicals són religioses i quines profanes?⁴:

- Lorenzo da Firenze - *Caccia, A poste messe* (canon) / [Link a Youtube](#) (Resposta: profana)
- Anònim - *Ave gloriosa*, Códice de Las Huelgas / [Link a Youtube](#) (Resposta: religiosa)
- Anònim - *Alle stamenge, donne* (dansa) / [Link a Youtube](#) (Resposta: profana)
- Anònim - *Rodrigo Martínez* (dansa), Cancionero Musical de Palacio / [Link a Youtube](#) (Resposta: profana)
- Thomas Tallis - *Spem in allium* / [Link a Youtube](#) (Resposta: religiosa)
- Enrique de Paris - *Mi querer tanto vos quiere* / [Link a Youtube](#) (Resposta: profana)
- Anònim - *Al jorn del judici* / [Link a Youtube](#) (Resposta: religiosa)

I. Propostes d'escolta musical:

- Alfonso X El Sabio. Cantiga de Santa María CSM47 - *El Lleó*
- Thibaut de Champagne (1201-1253). *Ausi com l'unicorn*. Chanson
- Guillaume de Machaut (1300?-1377). *Le Dit dou lion*

⁴ Recomanem no dir el títol fins que escolten la música ja que dona una pista molt evident de la temàtica de les obres.

Enllaços i referències d'interés

<https://www.rtve.es/play/audios/musica-antigua/musica-antigua-trovadores-01-04-11/1061774/> episodi del programa de radio clàssica RTVE dedicat a les músiques de trobadors, homes i dones, que van cultivar entre els segles 12 i 14 el gènere de la cançó.

<https://open.spotify.com/playlist/2RUe9yf4VFgSwIUuCA3Qft?si=2eeb867d07634c68> playlist on es poden escoltar moltes de les peces del concert didàctic.

www.capelladeministrers.com pàgina web de Capella de Ministrers, grup musical que interpretarà l'espectacle didàctic.

<https://angelsferrerb.wordpress.com/2019/10/30/el-enigma-de-los-tapices-de-la-dama-del-unicornio-y-el-paso-del-tiempo-en-los-de-chaumont/> article d'interés sobre els tapissos amb anàlisi detallada dels elements que apareixen i el que representen.

<https://www.musee-moyenage.fr/es/coleccion/tapices-de-la-dama-y-el-unicornio.html> pàgina web del Musée de Cluny de Le Monde Medieval on es troven els tapissos.

<https://digital.march.es/fedora/objects/fjm-pub:4758/datastreams/OBJ/content?p=2022-01-05T11:15:48.234Z> “El origen medieval de la música europea (siglos IX-XV)”, Fundación Juan March. Un breu resum de l'evolució de la música Medieval fins al Renaixement en Europa.